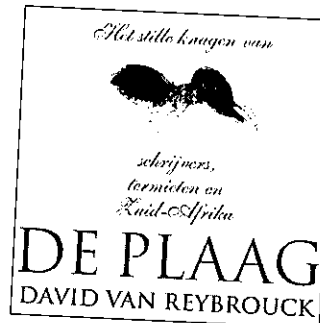

DAVID VAN REYBROUCK

The Plague: the silent gnawing of writers, termites and South Africa is a non-fiction novel that starts as a literary detective in Belgian and South-African archives, but gradually develops into a travelogue about contemporary South-Africa. The quest for the historical figure of Marais takes place against the background of the post-apartheid state where crime, aids, poverty and racism rule. *De Plaag* has won the Flemish Debuutprijs (annual first novel award) and the Literatuurprijs of Brussels and Vlaams-Brabant (four-yearly essay award). It has been shortlisted for Flanders' most distinguished prize, the Gouden Uil, as well as for the debut prize of the city of Dordrecht in the Netherlands.

David Van Reybrouck (Bruges, 1971) is archaeologist and cultural historian. He is currently a postdoctoral research fellow at the University of Leuven and contributes as a free-lance writer to the Flemish independent newspaper *De Morgen*. He lives in Brussels.

A Ragály: írók, természetek és Dél-Afrika néma gyötrelmei esszé-regény, mely belgiumi és dél-afrikai levéltárakban játszódó irodalmi krimiként indul, de fokozatosan átalakul a mai Dél-Afrikát bemutató útirajzzá. A bűnözés, AIDS, szegénység és rasszizmus uralta poszt-apartheid állam szolgál a Marais történelmi alakja utáni kutatás háttéréül. A sokoldalú tudományosságáért, lebilincselő cselekményfűzéséért, a benne lévő találó észrevételekért és szenvedélyes leírásokért méltott könyv több irodalmi díjban is részesült.

David Van Reybrouck (Bruges, 1971) régész, kultúrtörténész, jelenleg kutatói ösztöndíjas a Leuveni Egyetemen, és a flamand *De Morgen* című lapba ír rendszeresen. Brüsszelben él.

MEULENHOF, BELGIUM

MEULENHOF, BELGIUM | 89

'DE KAPPER'

Morgenochtend vertrek ik naar de Waterberg, ik heb alvast een auto gehuurd, maar ik wil eerst nog even naar de kapper. Het is een kleine gewoonte geworden, telkens als ik in het buitenland ben naar de kapper te gaan. Geen betere manier om de alledaagse van een 'vreemd' land te leren kennen dan een bezoek aan de kapperszaak. Geen geschikter souvenir van de reis dan zo'n doorgaans mislukt kapsel waar je bij thuiskomst nog een paar weken mee rondloopt. In de afgelopen jaren heb ik daarom met plezier plukken haar afgestaan aan een getatoeëerde kapper in de haven van Dublin, aan een barbier in Kaïro, aan een boerin in de Dordogne, in het oudste salon van Lissabon, in het Pakistaanse getto van Parijs, aan de voet van het Alhambra. En nu loop ik door een galerij in het centrum van Pretoria, op zoek naar een geschikte plek om mijn haar te lozen.

Als er in Zuid-Afrika één domein is waar een strikte rassenscheiding jaren na de afschaffing van de apartheid nog standhoudt, dan is het ongetwijfeld het kappersbedrijf, zo leer ik algauw. De doorsnee zwarte kapperszaak lijkt op een bouwverf. Mensen lopen af en aan met emmertjes mortel, schedelvelden worden geplamuurd, kabels worden getrokken, siervlechten ingedraaid. Een radio speelt loeihard en, de bouwstiel getrouw, wordt er vooral heel veel gepalaverd. Maar als ik binnenkom, vallen de gesprekken stil. De eigenaar schiet op me af. Hij zou me graag helpen, zegt hij, maar hij kan het eenvoudigweg niet, steil haar. Beteuterd verwijst hij me door naar een blanke kapper, aan de overkant van de straat.

Ik stap binnen en wordt door een blonde vrouw naar de kappersstoel geleid. Ze vraagt hoe het moet, neemt mijn bril af en voor ik het weet, zit ik tegenover een wazig beeld dat mezelf moet zijn. Ook dat is onderdeel van de culturele onderdompeling - het letterlijk blinde vertrouwen in de handen die door het haar woelen, de schaar die langs de oren gaat, het scheermes dat over de slagaders raspt.

De kapster vraagt waar ik vandaan kom. België, zeg ik. En zij? Pretoria. Geboren en getogen? Nee, haar ouders hadden een grote boerderij in Noord-Transvaal, dicht bij de grens met Zimbabwe, er stonden baobabs. Maar haar ouders stierven een paar jaar terug, de boerderij is nu verkocht. In haar stem klinkt nostalgie naar het kleine meisje dat ze allang niet meer is.

Ik verander van onderwerp. Ik vraag haar of het waar is dat kroeshaar en steilhaar knippen, volstrekt verschillend is. Totaal anders, beaamt ze. Ze volgde ooit een cursus kroeshaar knippen. Het ziet er heel stug uit, verduidelijkt ze, maar eigenlijk is het zacht als katoenpluis. Maar nee, er komen niet veel zwarten bij haar langs. Alleen blanken, blanke mannen. Die zeuren minder dan blanke vrouwen. De enige vrouw die ze knipt, is haarzelf. Zelfs zonder bril zie ik dat ze een keurige carré heeft.

Een verlegen meisje van een jaar of elf, komt naast ons staan. Haar dochter, besluit ik. Als ze weer weg is, zegt de kapster dat dat haar kleindochter was. Pardon? Ik heb haar bij het binnenkomen niet goed gemonsterd en nu kan ik haar leeftijd niet meer schatten. Hoe oud is ze dan wel, als ik zo indiscreet mag zijn? Ik word bijna zestig, lacht ze zachtjes, al even bedeesd als haar kleinkind. Haar stem is voorzichtig en breekbaar, maar ik ontwaar geen rimpels. Ze heeft vier

kleinkinderen, voegt ze eraan toe en terwijl ze mijn bakkebaarden knipt, vraagt ze of ik getrouwd ben. Ik lach het weg. U kennelijk wel, zeg ik, anders zou u geen kleinkinderen hebben.

Ik was getrouwd, zegt ze, mijn man en ik hadden een boerderij in wat toen nog Zuid-Rhodesië heette, het huidige Zimbabwe. En ze voegt er stilletjes aan toe: hij werd vermoord door de terroristen. En zijn broer een week later, toen hij terugging naar de boerderij.

Ik bevries. Vraag haar wanneer dat gebeurde.

Gisteren was het precies twintig jaar geleden, zegt ze. Ze heeft niettemin gewerkt, maar moest er de hele dag aan denken.

Hoe kan een vrouw die zoiets meemaakt heeft, vrijwillig kiezen om kroeshaar te leren knippen? Hoe kan ze dat nog 'als zacht katoenpluis' omschrijven? In een week verloor ze de twee belangrijkste mannen uit haar leven, haar man en haar zwager. Ze bleef achter met drie dochtertjes. Hertrouwen heeft ze nooit willen doen - haar huwelijk was goed geweest. Nooit meer een nieuwe geliefde, maar al die jaren knipt ze het haar van mannen en legt ze haar hand in hun hals, zoals nu bij mij, terwijl ze naar de haardroger reikt.

Twintig jaar geleden, denk ik, en vandaag bezetten de oorlogsveteranen opnieuw boerderijen in Zimbabwe. Ze weten zich gesteund door een alleen op machts-honger gerichte president die de grondwet aan zijn laars lapt en worden, uit lafheid die diplomatie heet, niet tegengesproken door de Zuid-Afrikaanse regering, terwijl die net moreel gewicht in de schaal zou kunnen werpen. Ik druk het vermoeden uit dat al die recente gebeurtenissen bij haar veel herinneringen moeten oproepen. Ze is net bezig met in mijn nek de randen af te werken.

De schaar stopt met tsjilpen, de kapster richt zich op, kijkt naar mij in de spiegel. Ik zie dat ze langzaam knikt. Je bent de eerste die dat opmerkt, zegt ze.

De daaropvolgende minuten zwijgen we. Ze stoft mijn hals af, mijn schouders en knoopt de cape los. Ik zet mijn bril op en sta recht. Als ik betaald heb, zie ik het toch: ze heeft hele fijne rimpels.

'THE HAIRDRESSER'

I'm off to Waterberg tomorrow morning. I've already hired a car, but first I want to pop into the hairdresser's. It's become a bit of a habit of mine to go to the hairdresser's whenever I'm abroad. There's no better way to get to know the ins and outs of a 'foreign' country than a visit to a hairdressing salon. No more suitable souvenir of the trip than one of those generally disastrous haircuts you are still walking around with a couple of weeks after getting home. So, the last few years I have been only too pleased to relinquish a few locks to a tattooed hairdresser in the port of Dublin, to a barber in Cairo, to a farmer's wife in the Dordogne, in the oldest salon in Lisbon, in Paris' Pakistani ghetto and at the foot of the Alhambra. And now, I'm walking along an arcade of shops in the centre of Pretoria, looking for a suitable place to unload my hair.

Now, if there is one domain in South Africa where strict segregation is still observed years after the abolition of apartheid, then it is indisputably the realm of the hairdresser, as I soon find out. The average black hairdressing establishment is like a building site. People

walking in and out with buckets of mortar, cranial surfaces being plastered, cables laid and extensions fitted. The radio is cranked up full blast, true to builders' tradition, while everyone talks nineteen to the dozen. As soon as I enter, however, the conversation trails off. The owner dashes over. He would love to help me, he says, but he simply can't; he can't do straight hair. He apologetically directs me to the white hairdresser on the other side of the street.

I step inside and am ushered to the barber's chair by a blond woman. She asks me how I want it, removes my glasses and, before I know it, I'm sitting facing a blurred image of what I suppose must be me. But that, too, is part of the cultural immersion - literally blind faith in the hands running through your hair, the scissors skimming past your ears, the razor rasping over your arteries.

The hairdresser asks where I come from. Belgium, I say. And she? Pretoria. Born and bred? No, her parents had a big farm in North-Transvaal, near to the border with Zimbabwe. There were baobabs there. But her parents died a couple of years ago and the farm has been sold, now. I detect a hint of nostalgia in her voice for the little girl she was way back then.

I change the subject and ask if it really is so very different cutting afro hair and cutting straight hair. Oh, totally different, she confirms. She once took a course in afro hair. It might look very wiry, but it's actually not; it's as soft as cotton tops. But no, not many blacks come to her. Only whites, white men. They moan less than white women. The only woman whose hair she does is herself. Even without my glasses I can see she has a neat cut framing her face.

A shy girl of about ten or eleven comes over and stands next to us. Her daughter, I decide. When she leaves us again, the hairdresser tells me it was her granddaughter. Sorry? I didn't take good stock of her when I came in and now I'm no longer able to guess her age. Well, how old is she, then, if she doesn't mind me asking? I'm nearly sixty, she laughs softly, as bashful as her grandchild. Her voice is cautious and fragile, but I don't see any wrinkles. She has four grandchildren, she adds and, trimming my sideburns, asks if I'm married. I laugh it off. You are, though, I suppose, otherwise you wouldn't have any grandchildren, I say.

I was married, she replies, my husband and I had a farm in what was then still South Rhodesia, now Zimbabwe. He was murdered by the terrorists, she adds quietly. And his brother a week later, when he went back to the farm.

I freeze. Ask her when it happened.

It was exactly twenty years ago yesterday, she replies. She came to work as usual, but she couldn't get it out of her mind all day.

How can a woman who has gone through something like that voluntarily learn to cut black hair? How can she still describe it as 'soft as cotton tops'? In the space of a week she lost the two most important men in her life - her husband and her brother-in-law - and was left with three little daughters. She never wanted to get married again; her marriage had been good. There'd never been anyone else, either, but in all these years she has been cutting men's hair, laying her hand on their necks for a moment, as she does to me now, while reaching for the hairdryer.

Twenty years ago, I think, and today the war veterans are again occupying farms in Zimbabwe. In the knowledge that they are supported by a president obsessed with a lust for power, who is openly flouting the constitution. And the South-African government, due to cowardice masquerading as diplomacy, says nothing, when they are the very ones who

could just tip the moral scale. I remark that recent events must have evoked many memories in her. She is just neatening up the edges in my neck.

The chirping sound of the scissors stops, the hairdresser straightens up and looks at me in the mirror. I see her slowly nodding. You're the first person who's mentioned it, she says.

No word passes between us for the next few minutes. She brushes off my neck and shoulders and unbuttons the cape. I put on my glasses and stand up to pay her. Now, I can see that she does have very fine lines.

A FODRÁSZ

Holnap reggel indulok a Waterbergre, már béreltem is autót, de először még be akarok ugrani a fodrászhoz. Szokásommá vált, hogy külföldön járva, ha úgy adódik, fodrászhoz menjek. Nincs jobb módszer egy 'idegen' ország hétköznapjainak megismerésére, mint hogy az ember ellátogat egy fodrászüzletbe. Nincs tökéletesebb szuvenir, mint a többnyire felresikerült frizura, amivel hazajövele után még pár hétig parádézik az ember. Az elmúlt években tehát örömmel mondtam le hajtincseimről a dublini kikötő egyik tetovált fodrásza javára, egy kairói borbélynál, valamint egy dordogne-i parasztszasszonytól, illetve Lisszabon legrégebbi szalonjában, a párizsi pakisztáni gettóban és az Alhambra lábánál. És most a Pretoria központjában lévő oszlopcsarnokon áthaladva keresem a megfelelő helyet, hogy felesleges fürtjeimtől megszabaduljak.

Ha Dél-Afrikában létezik még olyan terület, ahol a rasszok elkülönülése évekkel az apartheid eltörlése után is tovább él, akkor ez kétségtelenül a fodrász szakma, tudom meg nemsokára. Az átlagos fekete fodrászüzlet leginkább építkezési területre hasonlít. Emberek jönnek-mennek malteros vödörökkel, koponyafelületeket simítanak el, kábeleket húznak, díszítceket fonnak. A rádió üvölt, és valódi építkezéshez méltóan leginkább diskurálás folyik. De amint belépek, a beszélgetéseknek vége szakad. A tulajdonos odarohan hozzám. Nagyon szívesen segítene, mondja, de nem tudja megcsinálni, az egyenes hajjal egyszerűen nem bír elbánni. Kissé csalódottan átirányít az utca másik oldalán lévő fehér fodrászhoz.

Belépek, szőke nő vezet a fodrászszékhez. Megkérdezi, milyen legyen, leveszi a szemüvegemet, és mielőtt felocsúdnék, máris egy homályos képpel ülök szemben, amely bizonyára én vagyok. Ez is része a kulturális megmerítkezésnek - hogy az ember a szó szoros értelmében vakon megbízik a hajába mélyedő kezekben, a füle mellett elhúzó ollóban, a verőerek felett sercenő borotvában.

A fodrásznő megkérdezi, honnan jöttem. Belgiumból, felelem. És ő? Pretoriából. Ott született, és ott is nőtt fel? Nem, a szüleinek nagy farmja volt Észak-Transvaalban, a zimbabwei határhoz közel, baobab fák álltak rajta. De a szülei pár éve meghaltak, a farmot mostanra már eladták. A hangjából nosztalgia cseng ki a kislány iránt, aki egyszer régen ő maga volt.

Témát váltok. Megkérdezem, igaz-e, hogy teljesen másképp kell vágni a göndör- és az egyenes haját. Egészen másképp, erősíti meg. Valaha járt egy tanfolyamra, ahol a göndör haj vágását tanulta. Nagyon keménynek látszik, magyarázza, de igazából olyan puha, mint a gyapotpihe. De nem, nem sok fekete jár hozzá. Csak fehérek, fehér férfiak. Azok kevesebbet

akadékoskodnak, mint a fehér nők. Az egyetlen nő, akinek a haját vágja, az saját maga. Még szemüveg nélkül is látom, hogy csinosra nyírt frizurája van.

Körülből tizenegy éves, szégyenlős kislány áll meg mellettünk. A lánya, vonom le a következtetést. Az unokája, mondja a fodrásznő, amikor a kislány elmegy. Tessék? Amikor bejöttem, nem vettem alaposan szemügyre, és most már nem tudom meghatározni a korát. Mennyi idős is, ha lehetek ennyire indiszkrét? Majdnem hatvan, nevet halkán, épp olyan szemérmesen, mint az unokája. A hangja óvatos és törekeny, de ráncokat nem fedezek fel rajta. Négy unokája van, teszi hozzá, és miközben a körszakállamat nyírja, megkérdezi, nős vagyok-e. Nevetéssel elütöm a kérdést. Ön bizonyára férjnél van, mondom, hiszen különben nem lennének unokái.

Az voltam, mondja, a férjemnek és nekem farmunk volt arrafelé, amit akkor Dél-Rodéziának hívtak, a mostani Zimbabwében. És csendesen hozzáteszi: a férjemet a terroristák ölték meg. És a bátyját is rá egy hétre, amikor visszament a farmra.

Megdermedek. Megkérdezem, mikor történt mindez.

Tegnap volt pontosan húsz éve, feleli. Bár egész nap erre kell gondolnia, mégis dolgozik.

Hogyan képes egy asszony, aki mindezen keresztülment, szabad akaratából azt választani, hogy megtanul göndör haját vágni? És hogyan tudja rá azt mondani, hogy „puha, mint a gyapotpihe”? Egy héten belül elvesztette a két legfontosabb férfit az életében, a férjét és a sógorát. Magára maradt három kislánnyal. Soha nem akart újra férjhez menni - jó volt a házassága. Soha többé új szerelem, de az évek hosszú során át a férfiak haját vágja, nyakukra simítja a kezét, mint ahogyan most az enyémre is, miközben a hajszárító után nyúl.

Húsz évvel ezelőtt... - tűnődöm - és ma ismét farmokat foglalnak el a háborús veteránok Zimbabwében. Maguk mögött tudják annak az elnöknek a támogatását, akit kizárólag a hatalomvágy hajt, és aki füttyöl az alkotmányra, és a dél-afrikai kormány gyávaságból, amit diplomáciának neveznek, nem száll szembe velük, miközben éppen a kormány tudná latba vetni erkölcsi befolyását. Kifejezem azon gyanúmat, hogy a közelmúlt eseményei valószínűleg sok emléket ébresztettek benne. Éppen a kilógó szálakat igazítja ki a tarkómnál.

Az olló abbahagyja a csattogást, a fodrásznő felegyenesedik, rám néz a tükörben. Látom, hogy lassan bólint. Maga az első, aki ezt megjegyzi, mondja.

A következő percekben hallgatunk. Leporolja a nyakamat, a vállamat, és leoldja a kendőt a nyakamból. Felteszem a szemüvegemet és felállok. Amikor fizetek, mégis észreveszem a nagyon finom ráncokat.

(Máthé Veronika fordítása)